

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ

Ημερομηνία: Κυριακή 27 Απριλίου 2014

Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΔΑΓΜΕΝΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- A.¹ Και αυτά επινοούσε, γιατί πρόσεχε μήπως κάποιο γένος αφανιστεί και αφού τα εφοδίασε σε ικανοποιητικό βαθμό με τα μέσα αποφυγής της αλληλοεξόντωσης τους, επινοούσε μέσα προστασίας για τις μεταβολές του καιρού (που προέρχονται) από τον Δία, ντύνοντάς τα και με πυκνά τριχώματα και με γερά δέρματα, ικανά να αντιμετωπίσουν την κακοκαιρία, αλλά κατάλληλα και για τις ζέστες, και για να χρησιμεύουν αυτά τα ίδια (τα τριχώματα και τα δέρματα) στο καθένα, όταν πηγαίνουν στις φωλιές τους, σαν στρώμα και σκέπασμα και ταιριαστό και δοσμένο από τη φύση και ακόμα βάζοντας για υποδήματα σε άλλα οπλές και σε άλλα [τριχωμα και] δέρμα σκληρό και χωρίς αίμα. Ύστερα από αυτό εξασφάλιζε τροφές διαφορετικές για το κάθε είδος, δηλαδή για άλλα χορτάρι από τη γη, για άλλα καρπούς δέντρων και για άλλα ρίζες, σε ορισμένα μάλιστα (από αυτά) επέτρεψε να είναι τροφή τους η σάρκα άλλων ζώων και σ' αυτά έδωσε μικρή γονιμότητα, ενώ σ' εκείνα που τρώγονταν από αυτά έδωσε μεγάλη γονιμότητα, εξασφαλίζοντας σωτηρία για το είδος τους.

¹Η μετάφραση αντλήθηκε από το Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Βοήθημα του Υπουργείου Παιδείας (www.study4exams.gr).

B1α.²

«ἐπανισῶν»: Με τη μετοχή αυτή ο Πρωταγόρας εκφράζει την προσπάθεια του Επιμηθέα να εξισορροπήσει τις ικανότητες που μοίρασε στα άλογα όντα, ώστε να καταφέρουν να επιβιώσουν στη γη. Ο Επιμηθέας, τηρώντας τον «νόμο της αναπλήρωσης» (σύμφωνα με τον οποίο μια αδυναμία αναπληρώνεται από μια ικανότητα), πέτυχε την αντισταθμιστική και ισορροπη κατανομή εφοδίων για την επιβίωση, την προστασία από τις καιρικές συνθήκες, την εξασφάλιση τροφής και τη διαίωσιση όλων των ειδών. Με την ιδιαίτερη φροντίδα του η ταχύτητα αντισταθμίζει την αδυναμία, τα φτερά ή η υπόγεια κατοικία αντισταθμίζουν το μικρό σωματικό μέγεθος και η δύναμη την ταχύτητα, ενώ το μεγάλο σωματικό μέγεθος ορισμένων ζώων αποτελεί γι' αυτά σωτηρία από τους κινδύνους. Επίσης, το τρίχωμα, το γερό δέρμα ή οι οπλές προστατεύουν από τις διάφορες καιρικές συνθήκες. Τέλος, η ολιγογονία δίνεται στα σαρκοφάγα ζώα, ενώ αυτά που χρησιμεύουν ως τροφή άλλων ζώων εφοδιάζονται με τη δυνατότητα να αποκτούν πολλούς απογόνους.

«ή εἰμαρμένη ἡμέρα»: Η φράση αυτή αποτελεί στοιχείο του μύθου που προσδιορίζει χρονικά τα στάδια της εξέλιξης του ανθρώπου. Εκφράζει το πλήρωμα του χρόνου, το πέρασμα από μία εποχή σε άλλη, από μία μορφή ζωής σε άλλη, που δεν είναι ούτε στιγμιαίο ούτε αυτόματο, αλλά υπακούει σε δύναμη αναπότρεπτη, ισχυρότερη και από τους θεούς³. Αν αφαιρεθεί το περίβλημα του μύθου, σημαίνει ότι το πέρασμα σε μια επόμενη φάση εξέλιξης γίνεται κάτω από την πίεση της ανάγκης για επιβίωση ή για βελτίωση της ζωής.

«ἀκόσμητον»: Το ανθρώπινο γένος έμεινε χωρίς φυσικά εφόδια (ἀ στερητικό + κόσμος= στολίδι, κόσμημα) κατά τη φάση της διανομής των εφοδίων στους ζωντανούς οργανισμούς από τον Επιμηθέα. Έτσι, δε θα μπορούσε να επιβιώσει ως είδος στη φύση, καθώς ήταν αδύναμο να βρει τρόπους να επιβιώσει, να προστατευτεί από τις καιρικές συνθήκες, να εξασφαλίσει τη

²Οι απαντήσεις στηρίζονται στο σχολικό βιβλίο *Φιλοσοφικός Λόγος*, σελ. 74-77 και στο Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Βοήθημα του Υπουργείου Παιδείας (www.study4exams.gr).

³Ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*, Π 441, αναφέρει την *αἴσα* ή *μοίρα* και ο Αισχύλος στις τραγωδίες του την *Ανάγκη*.

σωτηρία του και να διαιωνίσει το είδος του. Ο Πρωταγόρας προβάλλει από την αρχή τη φυσική ένδεια του ανθρώπου, γιατί, από τη στιγμή που ο άνθρωπος δε διαθέτει φυσικά εφόδια αυτοσυντήρησης του είδους του, η ύπαρξή του εξαρτάται από τον ίδιο και όχι από τη φύση. Επίσης, έτσι θα οδηγηθεί λογικά στο διδακτό της αρετής και στη δικαίωση του ρόλου του ως δασκάλου της ευβουλίας.

B1β.⁴ Στη φράση «έντεχνος σοφία» η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που περιέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπροϋείται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι αυτή που συνδέεται με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις. Ως προς τις καλές τέχνες, η έντεχνος σοφία δε σχετίζεται με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά με την αναγκαιότητα χρήσης τεχνικών γνώσεων και εργαλείων για τη δημιουργία κάποιων από αυτά (πχ. αρχιτεκτονική, γλυπτική). Επομένως, ο όρος δηλώνει την τεχνογνωσία, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και σωτήριες εφαρμογές για τη ζωή και την εξέλιξή του και συνδέεται με τις τεχνικές δεξιότητες και την κατασκευαστική ικανότητα. Από την άλλη, η φωτιά (πύρ) είναι η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας την οποία έμαθε ο άνθρωπος να μεταχειρίζεται. Αυτή βοηθά τον άνθρωπο στην επεξεργασία πολλών υλικών, κυρίως των μετάλλων, και σε συνδυασμό με την τεχνογνωσία οδηγεί στην πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων που ο άνθρωπος είχε. Η κλοπή της φωτιάς συμβολίζει επιπλέον τη δημιουργικότητα, τη ζωτικότητα και τη φαντασία.

Επομένως, η φωτιά υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει κατ' αυτόν τον τρόπο τη φυσική του αδυναμία. **Μόνο μέσω της φωτιάς θα μπορούσε ο άνθρωπος να αξιοποιήσει τις τεχνικές γνώσεις που του δόθηκαν και να αποκτήσει τα απαραίτητα εφόδια για την επιβίωση του και τη διαίωσή του**

⁴Η απάντηση στηρίζεται στο βιβλίο *Φιλοσοφικός Λόγος*, σελ. 78 και στο Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Βοήθημα του Υπουργείου Παιδείας (www.study4exams.gr).

είδους του. Ο Πρωταγόρας με το συνδυασμό των δύο αυτών στοιχείων πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζεται τεχνολογία, προσαρμοσμένη βέβαια στα μέσα και στις δυνατότητες της εποχής. Έτσι, με την πράξη του Προμηθέα εκφράζεται και ενισχύεται η ορθολογική πίστη ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση και την πράξη να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.

B2.⁵ Ο Πρωταγόρας για να αντικρούσει τα επιχειρήματα του Σωκράτη χρησιμοποιεί αρχικά τον μύθο, τον τρόπο, δηλαδή, με τον οποίο διδάσκουν οι γέροι τους νέους. Μύθος είναι μια φανταστική διήγηση που προέρχεται είτε από την παράδοση, είτε αποτελεί δημιούργημα κάποιου διανοητή και έχει ποιητικό και συμβολικό χαρακτήρα. Η χρήση του μύθου ως μέσου διδασκαλίας ήταν αρκετά διαδεδομένη στους σοφιστές παρά την περιορισμένη αποδεικτική του ισχύ. Με αυτόν κατόρθωναν να κάνουν πιο εύληπτα τα νοήματα της διδασκαλίας τους και ταυτόχρονα να διασκεδάσουν τους ακροατές και να τους εντυπωσιάσουν με τις γνώσεις τους. Ο Πρωταγόρας, λαμβάνοντας υπόψη του την περασμένη ώρα και το ετερόκλητο ακροατήριο, επέλεξε την αφήγηση ενός μύθου για να ευχαριστήσει το κοινό του. Ο μύθος αυτός, που αποτελεί κατά πάσα πιθανότητα επινόηση του σοφιστή και περιλαμβανόταν στο χαμένο έργο του *Περί τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως*, αναφέρεται στην πιθανή εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή ιστορικά στοιχεία για αυτήν. Διατηρώντας μόνο το διδακτικό του περιεχόμενο, ο Πρωταγόρας καταλήγει στην ανάγκη της καθολικότητας της πολιτικής αρετής. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ομιλητής δεν αποδέχεται τελεολογικά τη φύση, λόγω της σκοπίμης δράσης των θεών, αλλά χρησιμοποιεί τα στοιχεία αυτά τυπικά μόνο για τις ανάγκες της μυθικής διήγησης.

Ο Πρωταγόρας χαρακτηρίζει τον μύθο «χαριτωμένο» εξαιτίας του αισθητικού του αποτελέσματος. Στο πλαίσιο του μύθου

⁵Η απάντηση στηρίζεται στο Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Βοήθημα του Υπουργείου Παιδείας (www.study4exams.gr), στο ΚΕΕ, *Αξιολόγηση των μαθητών στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, Φιλοσοφικός Λόγος*, τ. Α', σελ. 68 και στο Μ. Τσελίκας, «Μύθος και λόγος στον Πλάτωνα» στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα (www.greek-language.gr). Οι μαθητές μπορούν να αξιοποιήσουν και στοιχεία από το βιβλίο *Φιλοσοφικός Λόγος*, σελ. 56.

συνενώνονται η αφέλεια και η φυσικότητα του λαϊκού τρόπου έκφρασης, αλλά και το περίτεχνο ύφος των σοφιστών. Έτσι, στο μύθο χρησιμοποιούνται η απλή σύνταξη, ο μικροπερίοδος λόγος, οι σύνδεσμοι «οὖν» και «ἐπειδή» και οι επαναλήψεις (κυρίως ρημάτων μηχανῶμαι, προσάπτω, ἀπορῶ, δίδωμι) ενώ υπάρχει παρατακτική σύνδεση των προτάσεων. Οι σοφιστικές επιρροές εντοπίζονται στη χρήση ποιητικών εκφράσεων (ἄσπλον φύσιν, σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν, τῶδε αὐτῶ, αἰστωθεῖη, ἀλληλοφθοριῶν, διαφυγὰς ἐπήρκεσε κ.ά.) και διάφορων ρητορικών σχημάτων λόγου. Εμφανίζονται: **α.** το **πολυσύνδετο σχήμα** (... γυμνόν τε και ἀννπόδητον και ἄστρωτον και ἄσπλον), με το οποίο τονίζονται οι ελλείψεις του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα ζώα, **β.** το ρητορικό **σχήμα της διαίρεσης** (ικανοῖς μὲν ἀμῖναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ και καύματα), **γ.** το **σχήμα μείωσης και λιτότητας** (οὐ πάνυ τι), με το οποίο τονίζεται η απρονοησία του Επιμηθέα ως αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας) και **δ.** οι **αντιθέσεις** (... τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε .../... ἐκ γῆς εἰς φῶς), με τις οποίες τονίζεται η διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα όσον αφορά στην κατανομή εφοδίων και η ἀνόδος από το σκοτάδι της αφάνειας και της εξάρτησης στο φως της ύπαρξης και της γνώσης αντίστοιχα.

Έτσι, με τον μύθο ο Πρωταγόρας προσφέρει μια ευχάριστη διήγηση στους ακροατές, προσπαθώντας ταυτόχρονα να απαντήσει στο επιχείρημα του Σωκράτη για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

- B3.** Φιλοσοφικός Λόγος, σελ. 35: «Όπως περιγράφει και ο ίδιος ... στην πρώτη αλήθεια των πραγμάτων».
- B4.** ἤμπισχεν: κατοχή, εχέμυθος
 ὑπάρχοι: αρχέγονος, μοναρχία
 προσῆψε: εφαπτομένη, έξαψη
 ἐπισκεψόμενος: διάσκεψη, σκοποβολή
 ἐξιέναι: εισιτήριο, προσιτός

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΔΙΔΑΚΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Γ1⁶. Εξετάστε, αν θέλετε, το ζήτημα και μέσα από κάποια πολιτικά παραδείγματα και κυρίως από αυτά, τα οποία τώρα θα σας απασχολούν. Έχουν γίνει ψηφοφορίες στους δήμους και ο καθένας από εμάς χωριστά έχει δώσει την ψήφο για τον εαυτό του, ποιος είναι πράγματι Αθηναίος πολίτης και ποιος όχι. Και εγώ βέβαια, όταν τυχόν παραβρεθώ στο δικαστήριο και ακούσω τους διαδίκους, βλέπω ότι πάντα το ίδιο πράγμα ισχύει σ' εσάς. Όταν ο κατηγορος, δηλαδή, πει: «Δικαστές, οι πολίτες⁷ καταδίκασαν αυτόν εδώ, αφού πήραν όρκο, όχι επειδή κάποιος από τους ανθρώπους τον κατηγορήσε, ούτε επειδή έδωσε μαρτυρία εναντίον του, αλλά επειδή οι ίδιοι (τον) γνώριζαν καλά», αμέσως εσείς φωνάζετε δυνατά⁸, γιατί δήθεν αυτός που δικάζεται δεν έχει δικαιώματα στην πόλη⁹. Γιατί, νομίζω, έχετε την εντύπωση ότι καθόλου δε χρειάζεστε επιπλέον κανένα λόγο ούτε μαρτυρία, για όσα κάποιος με σαφήνεια γνωρίζει ο ίδιος.

Γ2. χερσί(ν)¹⁰
 διαψηφίσεως¹¹
 οὐδεμιᾶ¹²
 κατηγορήσασι(ν)¹³
 σαφέστερον¹⁴
 προσέστησαν¹⁵
 ὄρωμεν¹⁶
 κατεψήφιστο¹⁷

⁶Το αδίδακτο κείμενο αντλήθηκε από τις εκδόσεις Loeb

⁷ή οι συμπολίτες του

⁸ή διαμαρτύρεστε θορυβώντας

⁹ή δεν έχει πολιτικά δικαιώματα

¹⁰Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 92, §150, 19

¹¹Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 61-62, §111-112

¹²Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 144, §239, β

¹³Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 114-115, §187, 1

¹⁴Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 126-127, §203, 1

¹⁵Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 222, §339

¹⁶Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 200, §323

¹⁷Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 186-187, §298-299

σύνισθι¹⁸

κρινεῖσθαι¹⁹

Γ3α. ἡμῶν²⁰: γενική ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο ἕκαστος

Ἀθηναῖος²¹: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του συνδετικού ρήματος ἔστι, ὅστις

τῶν ἀγωνιζομένων²²: επιθετική μετοχή σε θέση αντικειμένου στο ρήμα αἰσθήσης ἀκροάσωμαι, ἄμεση αντίληψη

ὡς οὐ μετόν²³: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, υποκειμενικής αιτιολογίας, διότι συνοδεύεται από το μόριο ὡς, αιτιατική απόλυτη, προερχόμενη από το ἀπρόσωπο ρήμα μέτεστι, ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο θορυβεῖτε

προσδεῖσθαι²⁴: ειδικό ἀπαρέμφατο υποκείμενο στο ἀπρόσωπο ρήμα δοκεῖ, υποχρεωτική ετεροπροσωπία με υποκείμενο το ὑμᾶς, το οποίο προκύπτει από την παρακείμενη δοτική προσωπική ὑμῖν.

Γ3β. Ὁ κατήγορος εἶπεν τοῖς δικασταῖς ὅτι ἐκείνου καταψηφίσαιτο οἱ δημόται ὁμόσαντες, οὐδενὸς ἀνθρώπων οὔτε κατηγορήσαντος οὔτε καταμαρτυρήσαντος, ἀλλ' αὐτοὶ συνειδότες.

Ὁ κατήγορος εἶπεν τοῖς δικασταῖς ἐκείνου καταψηφίσασθαι τοὺς δημότας ὁμόσαντας, οὐδενὸς ἀνθρώπων οὔτε κατηγορήσαντος οὔτε καταμαρτυρήσαντος, ἀλλ' αὐτούς συνειδότας.²⁵

¹⁸Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 236, §351, 7

¹⁹Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Μιχ. Χ. Οικονόμου, ΟΕΔΒ, σελ. 189, §302

²⁰Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 29, §32, 2 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 30, §31, γ

²¹Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 19, §46 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 21, §14

²²Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 48, §51, 7 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 55-56, §72, 8

²³Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 93, §101, 2 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 94, §129, β και σελ. 96-97, §136, β2

²⁴Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 68-69, §73-74 και σελ. 86-87, §95-96 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 66-67, §83-86

²⁵Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α. Β. Μουμτζάκης, ΟΕΔΒ, σελ. 164-167 – Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Π. Μπίλα, ΟΕΔΒ, σελ. 172-175